

Archeologisch onderzoek in Elspeet-Noord,
gemeente Nunspeet

E. Lohof

Colofon

ADC Rapport 70

Archeologisch onderzoek in Elspeet-Noord, gemeente Nunspeet

Auteur: E. Lohof

In opdracht van de gemeente Nunspeet

Ontwerp: 1 Nacht IJs (Hans Blom) Amersfoort

© ADC, Bunschoten, januari 2001

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 90 5874 0579

Archeologisch Diensten Centrum

Tel 033-299 81 81

Energieweg 14

3751 LT Bunschoten

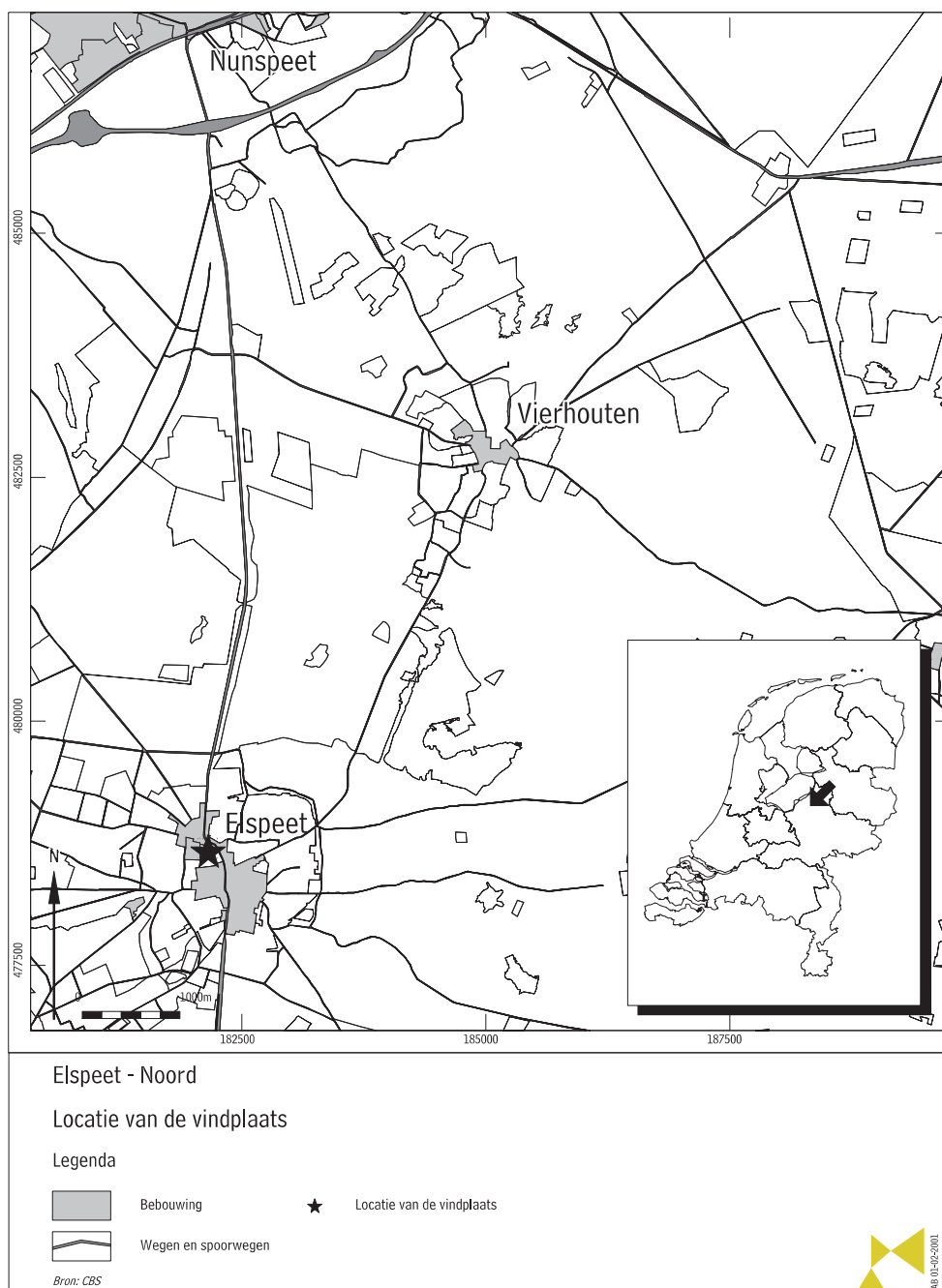
Fax 033-299 81 80

Pb 112 3750 GC Bunschoten

Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Vooronderzoek	6
3	Methode en werkwijze	7
4	Resultaten	8
5	Conclusies	10
	Literatuur	10

Afb. 1

1 Inleiding

Van 8 tot en met 13 januari 2001 heeft het Archeologisch Diensten Centrum (ADC) in opdracht van de gemeente Nunspeet een archeologisch onderzoek uitgevoerd op een terrein in Elspeet-Noord, gemeente Nunspeet. De resultaten van een eerder als Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1) uitgevoerd booronderzoek wezen op de mogelijke aanwezigheid van sporen uit de prehistorie. Het doel van het archeologische onderzoek was het vaststellen van de omvang van eventuele archeologische resten in de ondergrond en het bepalen van hun aard, datering en mate van conservering.

De voorgenomen grondwerkzaamheden ten behoeve van het bestemmingsplan Elspeet-Noord vormen een bedreiging voor eventueel aanwezige archeologische resten, waardoor archeologisch onderzoek noodzakelijk was.

De projectleiding was in handen van E. Lohof. De dagelijkse leiding in het veld berustte bij G. Tak. Het ADC is de gemeente Nunspeet erkentelijk voor het beschikbaar stellen van digitaal topografisch kaartmateriaal alsmede informatie over grondslagpunten.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE VINDPLAATS:

ROB-objectcode:	27C-87Z
Centrumcoördinaten:	182,150/478,550
Gemeentecode:	NUNT-01

2 Vooronderzoek

Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de noordzijde van het dorp Elspeet, gemeente Nunspeet tussen de Nunspeterweg, de Stakenbergweg, de Nachtegaalweg en de bebouwing ten noorden van de Staverdenseweg (afb. 1). Het terrein is op dit moment in gebruik als grasland.

Door RAAP archeologisch advies zijn in vijf boringen in een depressie in het terrein archeologische indicatoren aangetroffen.¹ In één boring zijn een vuursteensplinter die een afslag zou kunnen zijn, en een fragment prehistorisch aardewerk aangetroffen in de overgang van de es naar de onderliggende B-horizont. In een andere boring zijn zeven fragmenten prehistorisch aardewerk in de overgang van es naar B-horizont gevonden. In een derde boring zijn vier prehistorische aardewerkscherfjes en houtskoolfragmenten aangetroffen. In de twee laatste boringen zijn houtskoolfragmenten vastgesteld. De vondsten in de laatste drie boringen komen uit de overgang van bouwvoor naar es. De handgevormde aardewerkscherfjes waren vanwege hun geringe afmetingen moeilijk te dateren. Het wordt niet uitgesloten geacht dat het Trechterbekeraardewerk (3400 - 2900 v.Chr.) betreft, maar het is niet duidelijk waarop deze veronderstelling is gebaseerd. Aan de noordzijde van het terrein is in een boring een Middeleeuwse scherf gevonden in de overgang van de es naar de ondergrond. Hiervan is verondersteld dat het om een met bemesting meegekomen vondst betreft.

De ondergrond van het terrein bestaat uit een sandrvlakte die is gelegen tussen de stuwwal van Garderen en de stuwwal van de oostelijke Veluwe. Deze smeltwaterafzettingen zijn ontstaan na het smelten van het landijs uit het Saalien en bestaan uit grove zanden en grind. Lokaal komen dekzandafzettingen van wisselende dikte voor.

De bovengrond bestaat uit zwarte enkeerdgrond. Dit esdek is ontstaan door bemesting met een mengsel van mest en plaggen tussen de Late Middeleeuwen en de 19^e eeuw.

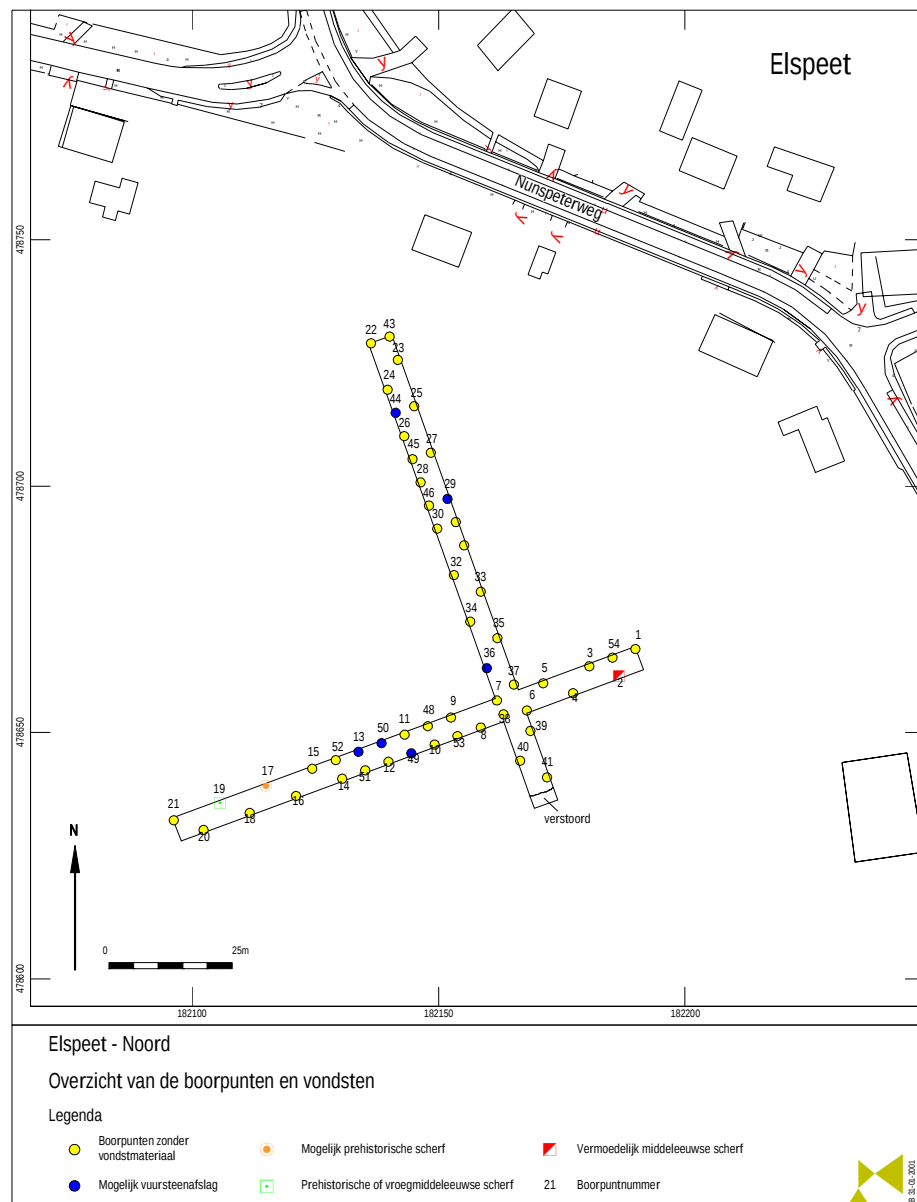
1. Bente 2000.

3 Methode en werkwijze

De werkwijze is omschreven in de offerte van 8 januari 2000, die is opgesteld in overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en is gebaseerd op een artikel van Deeben en Groenewoudt.² Over de vindplaats zijn kruiselings twee proefsleuven aangelegd (afb. 2). Proefput 1 heeft een WZW/ONO-oriëntatie. De afmetingen van de put zijn 5 x 100 m. De proefput 2 heeft een NNW/ZZO-ligging en de afmetingen zijn eveneens 5 x 100 m. De ligging van putten is beïnvloed door een in de depressie aanwezige drenkplaats, maar doorsnijdt in beide gevallen de door RAAP aangegeven vindplaats. De bouwvoor is in beide putten machinaal verwijderd. Teneinde eventuele archeologische concentraties op het spoor te komen, zijn vervolgens 41 boringen gezet met een Edelmanboor met een diameter van 20 cm. De boringen zijn gezet in twee raaien op vier meter afstand van elkaar. De afstand tussen de boringen in een raai bedraagt tien meter. Beide raaien verspringen ten opzichte van elkaar. Per boring is het opgeboorde sediment op drie niveaus verzameld: de onderkant van het esdek, de overgang van het esdek naar de top van de ondergrond en de top van de ondergrond. Dit materiaal is vervolgens nat gezeefd door een zeef met een maaswijdte van 3 mm. Het residu is gecontroleerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. Op grond van de resultaten zijn op diverse plaatsen twaalf aanvullende boringen gezet.

Van de vlakken zijn om de vijf meter NAP-hoogtes genomen en de putten zijn ingemeten in het landelijke coördinatenstelsel.

Afb. 2

4 Resultaten

De vlakken zijn in beide putten direct onder de bouwvoor aangelegd. In het vlak van put 2 is een Laatmiddeleeuwse scherf aangetroffen. Het esdek blijkt in put 1 en het zuidelijke deel van put 1 55 - 80 cm dik. Daaronder is in een aantal boringen een intact humuspodsol aangetroffen. Daaronder bevindt zich in boringen 7 - 13 en 48 - 51 een ca. 30 cm dikke laag roodzand. Deze roodzandlagen zijn op verschillende plekken op de Veluwe en in de Achterhoek aangetroffen. Er is verondersteld dat roodzandlagen antropogeen van oorsprong zijn en verband houden met ontginningsactiviteiten als het rooien van bos of het branden van houtskool. Dit is echter niet in overeenstemming met andere waarnemingen.³ De roodkleuring wordt veroorzaakt door een sterke accumulatie van ijzer in de vorm van goethiet, hematiet en maghemiet, waarschijnlijk als gevolg van kwel in specifieke omstandigheden. De vorming moet hebben plaatsgevonden in het Laat-Pleistoceen of Vroeg-Holoceen. Zij wordt vooral aangetroffen op de hellingen van beekdalen of droge dalen.⁴ Ook in Elspeet-Noord bevindt het roodzand zich op de helling van een depressie.

In put 2 bleek dat de es in noordelijke richting steeds dunner wordt. In het noordelijke deel van de put ligt de grindige ondergrond vrijwel direct onder de bouwvoor. Het is onbekend of hier ooit een es aanwezig was die door egalisatie is verdwenen.

De resultaten van de boringen (tabel) geven het volgende beeld: in boringen 4, 5 en 6 zijn in de es veel houtskool en fragmenten verbrand hout aangetroffen. In de ondergrond komt vrijwel overal ongesorteerd grind voor. In sommige boringen (boring 50 bijvoorbeeld) bevindt dat zich ook in de es. In boringen 19 en 52 is onderin de es een Middeleeuwse scherf aangetroffen. In boringen 29, 44 en 50 onderin de es vuursteenfragmenten die een antropogeen afslagje zouden kunnen zijn. Deze fragmenten zijn zeer klein, de meeste minder dan een halve centimeter, zodat hun afkomst moeilijk is vast te stellen. In de ondergrond komen bovendien versplinterde, natuurlijke vuursteenfragmenten voor. Natuurlijke afslagjes van geringe afmetingen zijn in diverse boringen gevonden. In boring 30 is uit de es nog een Middeleeuwse of recente scherf afkomstig. De es in boring 29 en in sterkere mate in boring 44 is zo dun dat deze mogelijke afslagjes uit de ondergrond opgeploegd zouden kunnen zijn. Aanvullende boringen ter plaatse leverden echter geen nieuw materiaal. In het sediment uit de overgang van de es naar de ondergrond is uit boring 36 een mogelijk afslagje afkomstig en uit boring 17 een aardewerkfragment dat waarschijnlijk prehistorisch is. Uit boring 19 een prehistorisch of Vroegmiddeleeuws aardewerkfragment.

Uit de ongestoorde ondergrond is een slak en een middeleeuwse scherf uit boring 2, twee vermoedelijk antropogene afslagjes, waarvan één verbrand, uit boring 13 en twee vermoedelijk antropogene afslagjes uit boring 49. In totaal zijn van deze plek na verdichting van het boorgrid drie mogelijk antropogene afslagjes, waarvan één verbrand, uit de ongestoorde ondergrond (boringen 13 en 49) en twee mogelijk antropogene afslagjes uit de es (boring 50) bekend. De plek bevindt zich op de noordhelling van een depressie of droogdal, dat, vanwege het voorkomen van een roodzandlaag, uit het Vroeg-Holoceen of eerder dateert.

In het zuidelijke uiteinde van put 2 is in de depressie nog een subrecente verstoring aangetroffen. Vermoedelijk betreft het een O/W-geörienteerde greppel. Zij is met relatief schoon zand gevuld en niet in recente KLIC-informatie als leiding vermeld.

Ter plaatse van de door RAAP aangetroffen prehistorische scherven zijn geen nieuwe vondsten van dergelijke aard gedaan. Iets westelijker is in boring 17 en wellicht ook in boring 19 een prehistorische scherf in de overgang van es naar ongestoorde ondergrond aangetroffen. Hieruit blijkt dat verspreid op de helling van de depressie prehistorische scherven voorkomen in de overgang van es naar ongestoorde ondergrond en hoger in de es. Geen van de vondsten is gedaan in de ongestoorde ondergrond.

De twee mogelijk antropogene afslagjes in boringen 29 en 44 bleven geïsoleerde en twijfelachtige vondsten. Ook de RAAP-boringen van deze plek gaven geen aanwijzingen voor een vindplaats ter plaatse. Zo hier al van een archeologische vindplaats sprake was, wijst hun voorkomen in of vlak onder de bouwvoor op verstoring door verploeging tot in de top van de ondergrond. Het is onbekend of op het noordelijke terreingedeelte ooit een substantieel esdek aanwezig was. Indien een hier aanwezig esdek is afgeschoven naar de depressie zou dat het voorkomen van prehistorische aardewerkfragmenten in de top van de es in de depressie kunnen verklaren. Het voorkomen van prehistorische aardewerkfragmenten in de top van de ondergrond in de depressie laat zich op deze wijze niet gemakkelijk verklaren, tenzij ze door verspoeling voor de aanleg van de es daarin terecht zijn gekomen. Een fasering in de opbouw van de es in de depressie is niet waargenomen. Het is mogelijk dat de scherven met de plaggen zijn meegekomen die zijn gebruikt voor de opbouw van de es.

3. Groenewoudt, Deeben, Van der Velde 2000, 36-7.

4. Bakker en Rogaar 1993.

Het is onbekend waar deze plaggen zijn gestoken. Indien het bij de prehistorische aardewerkfragmenten inderdaad om Trechterbekerscherven gaat, is interessant dat zich westelijk van het onderzoeksgebied één van de grootste uit Nederland bekende Trechterbeker-nederzettingen heeft bevonden.⁵ De plaggen kunnen uit dit gebied afkomstig zijn.

Tabel : Uit zeefresidu verzameld materiaal per boring

Vondstnr.	Put	Boring	Laag	Vondst	Determinatie
6	1	2	C	slak	
				aw	Middeleeuws?
29	1	10	B	vs	natuurlijk
32	1	11	B	4 x vs	natuurlijk
33	1	11	C	7 x vs	natuurlijk
39	1	13	C	2 x vs	afslag verbr.?
50	1	17	B	aw	prehist.?
55	1	19	A	aw	Middeleeuws
56	1	19	B	aw	Vmeeuws/prehist.?
64	2	22	A	vs	natuurlijk
74	2	25	B	vs	natuurlijk
85	2	29	A	vs	afslag?
88	2	30	A	aw	Me of NT
89	2	30	B	vs	natuurlijk
92	2	31	B	vs	natuurlijk
101	2	vlak	A	aw-rand	L-Middeleeuws
104	2	34	C	2 x vs	natuurlijk
109	2	36	B	vs	afslag?
110	2	36	C	vs	natuurlijk
132	2	44	A	vs	afslag?
148	1	49	B	vs	natuurlijk
149	1	49	C	3 x vs	2 x afslag
150	1	50	A	4 x vs	2 x afslag?
156	1	52	A	aw	Middeleeuws
157	1	52	B	vs	natuurlijk
160	1	53	B	vs	natuurlijk

5. Bursch 1940, Bakker 1979, 188-90, Schut 1999.

5 Conclusie

Het is niet waarschijnlijk dat zich ter plaatse van de door RAAP vastgestelde vindplaats grondsporen bevinden. Hiervoor pleit de ligging van de vindplaats in een depressie op een grindige ondergrond met slechts een geringe dekzandafdekking. De boringen ter plaatse leverden geen nieuwe aardewerkfragmenten op. Wel zijn verder westelijk één, mogelijk twee prehistorische scherven aangetroffen. Dit gedeelte van het terrein bevindt zich overigens juist buiten het huidige plangebied Elspeet-Noord. Op de helling van de depressie zijn drie afslagjes aangetroffen die antropogeen van oorsprong kunnen zijn. De twijfelachtige aard van het materiaal en de mogelijkheid van inspoeling of opbrenging met de plaggenbemesting rechtvaardigen geen verder onderzoek. In geval van inspoeling zouden zich op het noordwestelijke deel van het terrein prehistorische grondsporen kunnen bevinden. RAAP heeft hier in hun boringen 11, 13, 16 en 36 echter geen archeologische indicatoren aangetroffen. Dit gebied valt met uitzondering van het wegcunet voor de Wethouder van der Zandeweg buiten het actuele bestemmingsplan.

LITERATUUR

- Bakker, D.C.E., H. Rogaar, 1993: Roodzand op de Veluwe. *Boor en Hamer* 1 (2), 24-8.
- Bakker, J.A., 1965: Elspeet. *Nieuwsbulletin Koninklijke Oudheidkundige Bond* 11, *135-6.
- Bakker, J.A., 1979: *The TRB West Group*. Amsterdam.
- Bursch, F.C., 1940: Een praehistorische hutkom te Elspeet. *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden* NR 21, 24-25.
- Bente, D.A., 2000: *Plangebied Elspeet-Noord, Elspeet, gemeente Nunspeet, een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1)*. Raap-Briefverslag 2000-2025, Amsterdam
- Deeben, J., B. Groenewoudt, 1999: Vondsten uit de Steentijd onder esdekken. *Archeologie* 9, 53-98.
- Groenewoudt, B.J., J.H.C. Deeben, H.M. van der Velde, 2000: *Raalte-Jonge Raan 1998. De afronding van de opgraving en het esdekonderzoek*. ROB Rapportage Archeologische Monumenten 73, Amersfoort.
- Schut, P., 1999: Een halffabrikaat van een bijl van de Trechterbeker-cultuur uit Elspeet (Gl.). *Archeologie* 9, 150-3.